

19554

Dialekt- och folkminnesarkivet

Uppsala

ÖSTERGÖTLAND

V.Ryd

Aggemark, Per, 1948

Svar på ULMA:s frågelista M 81 Matlagning

82 bl.4:o

19554

Exc .OSD

Matlagning

(Svar på U.L.M.H:s frågelista Nr 81)

Östergötland
V. Ryd sin
Yrke bild

A. Allmunt.

"Laga mat" (laga mat) "det sade
de aut" (de sa di ält). "Och eljest
så kunde man säga, att man skulle
in en laga, så man fick litet att äta ^{sin} ^{ett} ^{en} ^{malen}
(a äls sa kunn' en säga, att en malen days
sutr in a laga, så en fick litet
a äta, nu da vä mälssdäks)
"Och de stekte och de brässade"
(a de stekte, a de brässade) kunde
man säga. "Se då lät det aut, att
det var litet mer än det vanliga"
(se då lät da ält, att da vä litet
mer än da vanliga), d.v.s. det var g.

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frågl. M 81

Aggemark
H

vanlig vardagsmat.

Något ord för 'smaklig', 'välsmakande' lyckades jag ej få fram. "Då var han (maten) väl god då." (Då var han la gör da) slutade det hela med.

"Det var sogelsamt; som redigt ämper ost den sade de, att han soglade bra, och annat med, som de kunde äta mjöc potater liic och mjöc bröo och så där. (De va sejt/samt; som redit, ämper ost den så de, at han sejtads bra, a annat med, som de kunna äta mjöc potat, te a mjöc brö a sa där).

"Det var vällagat" (de va väl - lagat).

"Då var det urlakat om det hade koact för länge. Och potaterna de blidde vattning, om de jilt koka

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

för länge, och det har kokat så
 länge, så smånen har kokt bort"
 (der var de inlämbat, som de hade kokt
 för länge. a potälora de bleeds
 vätna, som de frå koka för länge
 a de hade kokat så länge, så
 smånen hade kokt bort).

Något ord för 'favoritmat' kom ej
 fram under samtals gång. Endast
 adjektiv. "De var lystna efter det"
 (der var lystna äter st) eller "de
~~de~~ var galna efter det" (der var gäna
 (er gäna) äter st) eller "säkert det
 vanligaste" de var stolta efter det"
 (de var stolta äter st).

Obs. uttr. för bleeds stolta = galen,
 rasande, missnöjd

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
 ÖGL. V. RYD
 Fngl. M 81

4. "Jaa, de rör då ihop, sade de, när det inte var någon reda med det" (jåa du rör då ihop, så du, nåda inte va man reda mä't).

"Det var larrfängt (= lant och kärt) det kunde de ju säga." (De va larrfängt de kunde de ju säga).

5. "Det där det var då bara glörpet. Det hade inte den smaken det skulle det där glörpet." (De då de va da bara glörpet. De hade inte den smaken de skulle de där glörpet).

6. Något ord för råvorn, as vilken mat kan lagas? Lyktes man ej ka, ej heller särskild betydning för mat as såd. Man talade bara om mjöl, gryn etc.

7. När man hade slaktat och så där, då sade man att, att man hade färdemat. Och när man volte soppa

på kött, innan man hade saltat det,
 då sade man, att man kokte färs-
soppa. / när en hade slaktat a
 sa där, där så en äll, at en
 hade fäskmät. a när en kokte
 söpa på köt, inna en hade saltat
 ot, da så en, at en kokte fäsk-
 söpa).

--- och så när de för med färsk sill
 om vintrarna, ja, det för de i byarna
 med / a så när de för för med
 färsk sill om vintra, ja, det för
 de i byarna med).

Bråkade man inte ännu annan färsk
 fisk? Man kunde ju få utav släk-
 tingar och bekanta, som när gäddarne
 lekte om varen, få en gädda. / en
 temnas ju på nån ställe om a be-

kianta, som var jädsva létt som
värva, fä e jäda). Annars var det
ej mycket färsk fisk man åt. Det
var mest salt sill och på salt kött
och fläsk.

Fanns det något uttryck för lagad
mat, annat som det hade kokat? "Då
sade de, att de hade kokning. Det
kallade de kokning allt det där
ätat, soppa de kokade på sådant
där utdräkt salt kött. Det var
på vintern. Och på kunde de
koka ärtor och rotstamp (= rot-
mos) i spadet." (Då såg de, att de
hade kokning. de kallade de kok-
ning allt det där ätat, söpa de
kokade på sånt där utdräkt salt
föt. de var på vintern. a sa

lunns de koka ätor als rölastamp 7.
2 spät).

Men man ät också mat, som ej
tillagats genom kokning. Man ät spicke-
fläsk och spickekött och spicke-
sill. Det ät de ju mycket på som-
marsa. Då lade de fram hela
silben på ett fat, och sedan fick
man skära av sig så stor bit man
ville. Jön ät spickefräsk & spicke-
göt & spikesill. De ät de ju också
på somras. Då la de fram
hela sila på ett fat & som fick
en jäva ä så så stor bit en
vils).

”Så det var spadet, som de
kokade kött och fläsk i. men när

det var färdigt med ärter ~~och~~ potatis - 8.
bitar i, då blidde det ju soppa.

Det var kottsäd och fläsksäd, om
man hade kokat en fläskstycke,
men man sade aldrig, att man

ät säd, ~~utan~~ än (utan) då blidde
det soppa eller ärter eller vad
som helst.* - När de kokade kaffe

på råg, då kallade de det rågsäd
(så då var spät, som de väntade
göt a friskt i man na då va
färdigt ma äter als potatisbita
i da bleds da ju söpa. da va

gölsö a fräskasö, om en had
kokat en fräskastöls, man en
sa äter, at en ät sö, en da bled
da söpa als äter (!) als va som

* äter, äk may de ursprungligen frömen, men
medel. sade ibland äter och l.o.v. äter.

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948

ÖGL. V. RYD

Frgl. M 81

trökt. na de kökade kafen på röj,
 sa kalle de då röjsö).

Supesmat. Det var det som var kökt
 på kött och sådant där (t. ex. ärtor,
 kål etc.). Dricksvälling det var supes-
mat med. Bara de åt det med sked
 så var det supesmat. Det kunde de
 fråga: "Var fick I till supesmat?" (sup-
esmat de var de som var kökt på
 gät a sant dära. dricksvälling
 de var supesmat med. bara de
 åt et med sked, så var de supesmat.
 de kunde de fråga: var fick I till
supesmat).

Koka (kōka, kōkta el. kōkads,
kōkt). "Men skulle det bara koka
opp, då sade man sjuda (t. ex. mjölk).

Då var det sedan att ta av det.
 (man smuts da baka koka öp, da
 säi en jua. da va da säin te
 ta äst). — Kallades sedan mjölk
 'oppjunt' mjölk? "Nej det var oppkocht
mjölk." (nämlig da va öpkocht
mjölk).

När det kockte över i pannorna
 då sade man, att det kockte över.
 När det sjudde, då fick de väl pann
 sig, för sedan skulle det av. (na
 de kockte över i pannorna da säi en,
 at da kockte över (i sjudde över). Att
na da juda, da fick de la päsa
sä, för säin smuts da ä). Man
 kunde fråga: Har det kockt länge
 det där? (och fick till svar) Nej, det bara

sjudde opp" / ha da kōtt lāng da
dur? nā da baba judo sp).

"Det har sjudat opp" / da ha juat
sp / sade meddel. oksa. Men supin-
formen 'juat' ville hon ej använda.

Sjuda (juā) betyder ej 'koka jämnt och
sakta utan storo bubblande'.

Däremot sade man: "Det fick stå och
söka, när det fick hälla sig varmt
eller kanske småkoka tills de blidde
tillreds att hälla opp det." / da fick stå
a söka, na da fick hāla sa varmt
els kampa småkoka, tes de blidde
keris te hāla sp st).

Et oppkoke (spkōk, n.) var en van-
ligt ord, knappast ersatt med 'sjudning'
e. dyf.

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

'Den kant i en kokande gryta, som är närmast elden' hade man inget namn på, men den motsatta kanten, den som var åt en till, "det var ju framkanten på grytan, den kanten som skaftet var på." (de va ju framkanten på gryta, den kanten som skaftet va på).

12. "Det puttlar och kokar, eller puttar och kokar." (de putla a köka als puttra a köka).

13. "Det som skulle koka längre det var långkoka det." (de som skulle koka länge de va långkoka de). - "Det kokar

oegentligt uttryck, då grytorna hade öron och "basarna" skaft.

sa det bubblar." / da kvicka, sa de
biubba^{*)}. - Skum (ej annat ord) det skulle
man slumma bort. Det var att se efter,
om det var tillredt att slumma an. / skum
da sultr on slumma bet. da va te se ator,
som da va teresa skumma an).

14. "Det poete over" / da posto qvor. "Det
kunde komma ner en glöva (= en glös)
under en sidan skänkgröta, och da
kunde ju hända, att det poete over, och
det kunde ju komma ner en glöva på
golvet i "de där öppna spisarna." / da
kunde ju koma ner e glöva under e
san da skänkgröta, a da kunde
ju hända, at da posto qvor, a de kunde ju
koma ner e glöva på golvet i de där öppna
spisarna).

*) D. v. s. en d.
från

Obs. ej uttalet biubba. Det reagerade både medvel.
bestämt enst.

15. Lägga i (grytan) (läga i). "Nu ska vi
tvätta i potaterna" (nu sa vi tvätta i
potaterna), för fröjden (joh. pieran)
 utryck för "lyfta grytan". "Lyfta av henne,
 om hon ska där helt och hållet, djurt
 var det att dra av henne en bit." (lyfta
 å va, om ha sa där helt a håls,
 äls va da de dra å ham en bit).
 Man hade aldrig någon ^{krök} fäst i spis-
 muren, på vilken grytan hängdes. "Det
 var en grytkrök till grytoorna med
 öron." (da va en grytkrök te grytoorna
 med öra) att hänga i dem, när man
 skulle lyfta av dem. Det måste givas
 flera olika grytkrökar, lämpliga för de
 olika stora grytoorna. "Och skulle
 man koka i kitlar, som inte var
 några skankor på, då hade man
 en fästing att ställa dem på." (a sults

'grytkrök'
 är ortens
 ursprungliga
 ord. Feid. 26

en köka i zätla, som inte va nära
skänkhor på, da had en en föla-
ring (e stäta dom på)

"De stötte jordparonen med rot-
stampstöt." / de stöts jöt påra ma
rotastampstöt / till jordparonstämp
(jötparastämp, n. m.?), d. v. s. potatismos.

Man kunde säga, att "de mosade
ihop litet grans, om de inte gjorde det
med ordning." / de mosade ihöp litet
gran, om de inte gjorde't ma ännu)
d. v. s. det var fråga om stuvig matlagning.

Smälta smör (smelta smör) o. dyl.
sade man, i rest annat.

"De redde av det." (de reds ä st),
reda av / re d).

"De kunde reda av det med stärkelse
(d. v. s. potatismjöl), soppa och kräm." / A kunn
re ä't ma stärkelsen / medel. sade fallet till sa

Se fört!

i detta sammanhang, men det kan väl knappast vara
b og), söpa a kräm). "Läser redde de er
med mjöl och sävä." (sässer reds de ä
na mjöl a sa där).

Meddel. påpekade, att hon alltid använde
det gamla ordet 'stärkeloc' om potatismjöl.
Detta föranledde nyliken en missförstånd
i affären, det det kommit en ny exped.:

"Då kom han fram med en paket, som
man skulle stärka kragar med, ni,
jag begärde stärkelse." (Då kom han fram
med en paket, som en sults stärka
kräva må, na ja bejads stärkelsa).

"Det sade de ju för, att de skulle
riva stärkelse." (De sä de ju för, at
de sults riva stärkelsa). Då ordnade
man ofta rivgånge (rivajänge, obg, n.)
"De kunde ha gånge precis på ätting."
(De kunde ha jänge precis på ätting)

Det fanns tydligen ej något substantiv motsvarande 'avredning'.

"Det var en röva om" (da va ke rora om),
ej något annat.

Vispa (vispa, obr. ablutat ej ^z & cl. e-!) betyde
det också, ej något annat. Vispavinter (vispsvinta)

16. Steka (steka), steka upp potater (steka
op potäter). För såde man i stället

stuva potater (stuva potäter) eller
stuva upp potater (stuva op potäter)

"När de hade stekt fläsk, då hade de i
tätta kalla potater", som de soppade
sönder (= sken sönder i bitar), och så fick

det steka, och sedan slog de en mjölk-
slick på" (na de hade stekt fläsk,

de hade dr i potäter, som de sopade
sönder, a så fick de steka, a sån do

*/i stekpannan

de en mjötkarlök på). "Fläsk och
 oppstuvade potater" (fräsch a spstuvade
 potater) at man gärna. Nu håller de
 inte på någon mjölk, upplysta meddel. Obs.
 dock skillnaden mellan 'stuvad potatis'; mället
 och i resp.! Håller man inte på mjölk, blir det
 'stekt potatis' enligt resp.

Se av. s. 66!

"Och när de var gamla och tandlösa
 då brukade de soppa i bröd i kaffet. Ja,
 brödet blöttrade bra i det varma kaffet,
 och sedan tyckte de väl att det var gott
 med." (a nu de va gamla a tandlösa,
 då brukade de soppa i bröd i kaffet.
 ja, bröd blöttrade bra i de varma
 kaffet, a sedan tyckte de la de va gott
 med.)

"Fläsk och bräsa" (stika a bräsa)
 brukade man säga. Det ligger en bibelcykel
 av överflöd eller slöseri, 'bräsa'.

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
 ÖGL. V. RYD
 Frgl. M 81

Man 'halvtråd' g' fins.

Men stekte på glövor det gjorde de.
 När vi var barn, då skrapade vi ur (kål)-
 rötter och åt upp inkranset, så det blivde
 ett tunt skrämskvar. Sedan stekte
 vi den (?) på glövor, och det blivde
 gott. Och kalla potater dom stekte
 de allt på glövor med, men det var
 ju mer för rostent och inte för mät.
 (man stekte på glövor de jöds de
 när vi var barn, då skrapade vi ur
 rötter och åt upp inkranset, så det blivde
 ett tunt skrämskvar. Sen stekte
 vi den på glövor, och det blivde gott.
 Och kalla potater, dom stekte de allt på
 glövor med, men de var ju mer
 för rostent och inte för mät). Och det var

Obs. de skalades, innan började kava ut dem

annat, som var gott, och det var, när vi fick lite ärtor att lägga i en kaffebrännare, tills de blidde gula och mjuka, och så ta ut dem och lägga lite smör i." (a da va annat, som va gott, a da va när vi fik lita ärtor a laga i en kaffebrännare, tes de blidde gula a mjuka, a så ta ut dem a laga lita smör i.) Det var inte något mål utan något som barn kunde få att njuta av i st. f. karameller.

Rover åt man inte i meddel:s berömdom.

18. "Det brände vid, när det blidde för hett och kokte torre det som skulle vara blött till. Korngrönsvälling kan vilje så gärna bränns vid. Korngrön det är redigt gott, men de är lite långkokta." (da brands vid, na da blidde för hett a kokte torre da som skulle va blött till. korngrönsvälling kan vilje så gärna bränns vid. korngrön det är redigt gott, men de är lite långkokta.)

sa jänna bransvé. Kängryjn da a
 redit göt, man dr ä lita länkåhla).
 "Det brändes vid, det osade vidbränt" (da
 brandsos vé, da osads vébränt). "Det
 osar vidbränt lång väg, osade de. Då fick
 man på sin styva nos (fick bannor), om
 man skulle ha sett efter vällingen." (da
 osa vébränt lång väg, så dr. da fik
 en på sin styva nos, om en snuls ha
 set det or vällingen).

Det som bränts vid, då man kokat gröt
 eller välling, kallades skovor (skövor,
 ob pl, f.)

19. "De skulle söta det, det som skulle
 bli sött." (dr snuls söta't, da som
 snuls bli sät).

20. Salt (salt, b. sg -öt n.), salta
 (salta, inf. o. i pp, in. pres). Fint salt (fint
 sält) Köpfles är salta smör med. "Det

hade man väl lite smörssalt ~~inte~~ ^{mycket} till
 att sälta meis, men: regel saltade de
 meis det grova. De hade saltträsk och
 en sten att slå sönder det meis (ej salt-
 kvavn, så långt tillbaka meddel. kunde
 minnas). De behövde ju inte ha det
 så farligt fint, för det smält ju i det
 de skulle ha det till. / De hade en la-
 lita smörssalt meis ha att sälta meis,
 man i regel saltade de meis de grova.
 De hade saltträsk a en sten till de
 söns't meis. de behövde ju inte ha't
 så färligt fint, för de smält ju i de
 de skulle ha't till.

Vad brukade man ha för kurl att förvara
 saltet i? "De hade det i någon träkopp"
 (de hade't i någon träkopp).

21. "Det var för salt" (De var för salt)
 "Det här det smaktar som dömgrot"

(de hade de smälka som drömgröt)
 Kunde man säga om något som var
 för mycket saltat.

"Då hade de det i saltlake" (da
 låg det i saltlake) ~~de fick ligga~~
 "det fick ligga i lake över vintern"

(da fick ligga i lake över vintern)
 "Det hade de förfärligt mycket att styra
 med sitt åla för." (da hade de fö-
 förlit mötes a styra ma ser äta
 för).

"Rimsaltat, då var det litet sal-
 tat" / rimsaltat, da va da litet
 saltat.

Vad kallades det att lägga salt mat
 i vatten för att dra ur saltet? "De skulle
 vattenandra det." / de skulle vattenandra
 det.

22. Matrester kallades överlevor

(övsleivror, ob. pl. f.)

Man hade ej särskild benämning på bottenmat. (När man smälte talg eller ister.) "Det blivde lite grumms på botten, det var sådant där som sjunkte ~~tit~~ till botten." (Det blivde lite grumms på botten, det var sånt där, som sjunkte till botten). — Benämning på efterkulle från stekning talg? "En talgkaka som man stälpte på en bunke eller vad man hade för kopp. Det var inget annat." (En talgkaka, som en stälpte på en bunke eller vad man hade för kopp. Det var inget annat.)

B. Redskap för matberedning.

23. Skralle (skral's, ob. sg. o. pl., m.)
 kunde möjligen användas som samman-

färande beteckning för samtlige vid
målningens användare Karl. Jfr även
Kopp, förg. sid.!

24. "Det var Kittlar ^{och} som fick de
sätta på fotringar" (De var gälla och
som fick de sätta på fotringar) Jfr s. 14!
Kittlarna var i olika storlekar, från mycket
stora, som man hade när man otade, till rätt
så små". Sedan hade de ju både större
och mindre med skankor på som var
grytor och pannor. (sen hade de ju
både större & mindre med skänk
på, som var grytor & pannor).^{*)} Det
var öron på kittlarna. Det var ju rejäla

*) Pannor, kopperpannor (k. & sporrpannor, ob. pl. f.),
var egentligen en sorts kartruller av koppar med skap men
utan fötter (liksom kittlar). En Lefotes jämgryta
med skap kallades base (bäss, ob. eg, m.). Jfr mitt
som är pl. Brödet: den tillräkn. i. 86! (Grytor och pannor, här öron i alltså
g. fullt korrekt.)

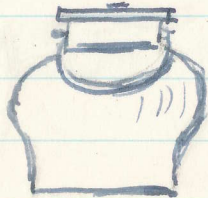
öron på dem att ta tag i." / De va öra
 på gälla. de va ju rejälä öra på
 dom te ta tag i') med hela handen
 (i matsals med öronen på grytorna). Var kille-
 larna riktigt stora kunde två personer
 få hjälpas åt för att lyfta dem.

Till grytorna färed deras smi öron) var
 det grytgrepar. Det kunde vara stora,
 som gick över hela grytan. Det var ju
 rätta grytgreparna förstär. / (te grytorna
 va de grytgrepa. de kunde va stora,
 som gick över hela grytan. de va ju
 rätta grytgrepar förstär) Jfr s. 14!
 Men ofta användes smi med en kook och
 en öjla lagom stor att sticka in handen
 i. Skulle man lyfta med dem, måste
 man ha en på var sida. Men skulle man
 bara dra grytan av elden, kunde man
 reda sig med en. En särskilt man på

dessu, utan de kallades ~~gryt~~ gryt
grypar även de.

Kittlarna voro alltid gjorda av koppar.
Frickom aldrig kittlar av mässing? Nej,
men krus (ob pl. n.) det minnas jag om
utar mässing, men mest var det ju
kopparkrus. (näa, men krus de
minns ja om uta mässing, men mest
va de leppörkrus). Krus var en slags
krukor, med lock buktiga på mitten och för-
sedda med lock.

Ungefär som detta
utseende.

Doct. i ritat
efter modell, utan
efter beskrivning,
utan proportionerna
kanske är. ngt oriktigt.

Man hade inga födral för kittlarna. Men
mycket kittlar hade de då. Det skulle ju
vara en slags förmögenhet. Ja, när de bryggde

och ostade, då hade de ju de där stora
kittlarna." (man mös gälla liksom de
 da. da smår, ju vä e slags familjehet.
 ja, na de bryggs a ostads, da härs de
 ju de da storsgälla).

Hade man olika namn på kittlarna
 efter deras användning? "Ja, då kallade
 de det så, ostkittlar och så. Det var ju
 som de hade mjölk till." (ja, de kallas det
 så, ostgälla a så. De vä ju som
 de had mjölk till). Kutter stöcker på
 ostkittlar varierande efter mjölkningen.

25. Gryta (gryta, b. gryta, ob. pl. grytor,
 b. pl. grytorra, f.) är levande i mälk.

Man talade om skankgrytor (skänk-
 grytor, ob. pl., f.). Man hade i grytor,
 hängande i ugn, utan det ^{nu} låta fralla
 under 1/2 pelt, pilla under glövor under
skankorna på dem, så man fick

det att koka." - / om de väi te fnalo (!)
 minner g'örer minns skänkora på dem,
 så en jät st te koka).

Grytorna var alltid av järn.

"Sedan hade ^{de} stora förskräckligt till
 bykgrötor, skänkgrötor utav järn"
 / som hade de stora föskräckel
~~anta~~ te bykgrötor, skänkgrötor
 utav järn). De använde aldrig kopparkärl
 för detta ändamål. Dem var de jät rädda om.

Med avseende på storleken kunde
 man tala om tröstobunken (tri-
 stopabözkön), kambunken (känso-
 bözkön), en trekanngröta (= tri-
 kanngröta) o.s.v. "De där stora byk-
 grötorna det gick ju flera ädliga
 kannor i" / de de stora bykgrötor
 så jät ju flera ädliga kannor i).
 "Och sedan hade de stora grötor, som

de kokade ^{tey} svinpotat i. De var ju
heller inte små. (a var hade de stora
grytor som de kokade svinpot
i. de va ju hålor inte små).

1 Storgrytan, "lillgrytan" .. dyl. sade man aldrig.

"Det var de stora grytan och så där.
Det hade de sina namn på var och en"
(de va' de stora grytan a så där.
de hade de sina namn på var a e).

"Den ränliga, som de brukade koka
potaterna i, det var ju jordpärongrytan"
(den ränliga, som de brukade koka
potat i, de va ju jörpärogrytan)

"Och grötgrytan bevåra mig väl, det
skulle de koka gröt var evilig kväll"
(a grötgryta, bevåra mig väl, de
små de koka gröt var evilig kväll)

Grytorna hade ej handtag utan
endast öron. Se nr. 25. 26! "Se var

skåft på dem (^{sim-}grytorna) då var det
base (se va da skåft på dem,
 da va da bæss).

'Basarna' var ju i allmänhet mindre
 än grytorna. Men gröt kokte de i
 basarna¹ och välling och potater med,
 när de (basarna) räkte i storlek.
 (men gröt költe de i bæss a välling
 a potatör med, när de räkte). Det
 berodde ju på hushållets storlek.

Angående pannor, kopparpannor,
 se anm. å sid. 25!

"Stekpannorna, som man stekte
 fläsk på och så, de hade skankor, men
 munkpannorna dom fide man
 ställa på fatringar. Fatringar

¹ 'Klampe' uppgavs som beteckning för 'base'
 i grammatiken Fugatorp, Småland. Se f. i. mitt
 om å fol Brödet - destillering, sid. 86!

det hade de flera storlekar. (steks-
pännor, som en stekt på ett på-
a så de hade skänk, man
munkpännor som fick en stäl
på fötarna. fötarna de hade
de flera stölkä). bräpännor

Ärgående stekpännor, munkpännor ^{e. s. g.}
So. mitt svar i fl. Brödet och dess tillredning sid. ⁴¹/₄₂
s. 43!

Hade man någon bänk e. dyg. att för-
vara grytorna på? Ja, de kallade den
grytbänken. Inomliga brukade de där
grytbänkar vara, soliga, det minns jag
(jå, de kallades grytbänken. smelta
brukade de dessa grytbänkar på, soliga,
de minns ja). Den var bara hopslagen
av bräder, så mycket att man hade något
att ställa grytorna på. Köpparpännorna
de skulle ha en tylla högar, opp

på väggen. De skulle vara lite blanka
 på framsidan åtminstone. Eljest var
 de ju soliga skurdanilering (= runt omkring)
 (kospopännsa de sults ha e tjilla
 hujars öp på väga. de sults va lito
 blanka på framsia åtminstones. häls
 va de ju solva rönarering).

"Men någon diskbänk det kan jag aldrig
 minns i de gamla hemmen, utan de
 höll till i spisen. Det hade en kopp med
 varmt vatten och en med sköljvatten,
 och sedan stjälpte de det i någon balja,
 som de hade intill. Och det var ju utav
 trä, baljor och ämber, och det var
skuntämbers och kalvbyttan, och en
vattenstå fick det ju lov att finnas på
 väntande ställe och den utav trä." /men
 när diskbänk da kan ja äls
 minns i de gamla hemmen, en de

halte r spissen. De had de en kisp
me vänt väton a en me jöjje-
väton, a sen jöjje dit r nar
bärja som de hädde mté. a allt vä
ju mtä tré, bärje a ämar, a de
va sköt ämar a kät vöbäta, a
en vätonsä fik de ju lov a fins
pa väända stäl a dän mtä tré)

26. Ordet 'hadda)' var alldeles
främmande för meddel.

27. Vad slags underlig använde man,
då en het, sotig kittel eller gryta
inte placeras på annat ställe än
i spisen? "Det tycker jag inte jag
minns, än (utan) de satte dem väl
på hallen. Tusentomta var det ju till
att breda ut en tidning på golvet när
man skulle sätta ner något smetigt
men för det hade de allt sådana där

halvringar. Det har jag allt sett. (men
meddel. minde ej något namn på dem.)
(De tycks ja inte ja mins, om de
säte dom la på håla. De de mästa
vår de ju te a bre ut e timm på
gövt, när en smär sata ne rest
smält, men förs de häds de ält
sara dese halvringa. de har ja
allt sit)

28. Hade man någon 'kräkla' eller 'tre-
kanten kapp' att röra i ^{gröt} grytan med?
"Ja, vi hade allt tjugo, som vi röde
i blodet med, när vi slaktade. Och
hade de stora grötgrytor då gick det
väl galant att röra med de där. Det
tror jag bestämt de gjorde fast inte
vi använde dem till det. Det var väl
grötgrytor." (Ja, vi häds allt tjugo,
som vi röds i blån med, när vi

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

släktads. a hade de stora gröta-
grjtor da jeh da la galant te röra
ma de där. da tror a bestämte de
jüds, fast mtr & vi används som
te de. de va la grötajüjor). Det
var ej en bokkuven kapp utan en med
väst klyka.

30. Slev (slev, b.g. sleva; pl. slevor, -ra, f.)
ansing meddel. vare et gammalt ord. "Gryt-
slevar eller grytslevar det sade de
vilket som om de där stora de hade
än röra i grytorna mes." (grytslevar
els grytsjer" da så de vilket som
om de de stora de hade te röra i
grytorna mē). — Och en sort hade de,
men den köpte de; de var utan plät de där.

*) I dessa båda ord finck i nägon bindvokal
(-a-el.-o-). Båda meddel. använde Konrekwent
dessa former i olika stuler. Och vid särskild efterfrögan,
som verkligen kunde göras med dessa meddel. förklarade de, att en sådan
vokal var möjlig. Varför?

det var sökslev." (där en söt härd de
man dörm jäpstr de; de var utta phäl
de där. De va sökaslev, vilken an-
vändes att skumma gräddes med.

29-30. "Det hade de grötslevor utav trä, träslevor,
och trävispar. Det gjorde de
Sjätva, skalade vispris på värarna,
när lövet kom." (De hade de grötslevor
utav trä, träslevor, och trävispa.
de jödr de Sjätva, skalade vispa-
ris på värarna, när lövet kom.)

31. "Det var stötten." (De va stötten).
Kallades ibland pärstötten (pärst-
stötten), förk. f. jörparon, men oftast
rötstampstötten (rötstampstötten, m.)
Den kunde även användas, när man
slog limpdegen. Jfr mitt ms i fdl. Brödet
och dess tillredning, sid. 45.
Stället har ej funnits i bygden.

33. Stekpanna (stekpanna, obpl., f.) är sedan gammalt känd i trakten. Se f. ö. sid. 31 och min var o. pl Brödet etc. sid. 41-43!

Bräpannor (bräpannor, obpl., f.) av plåt hade man en tål uppsättning av. De sättes aldrig över elden utan alltid i bakugnen och hade därför inga fötter. De användes, när man bakade pannkaker och jämjölkspannkakor.

"Långpannor det existerade inte förrän järnspisarna kom." / Långpannor de skastöra into förran järnspisa kamin)

34. Det fanns g' särskild stekkniv. De hade rätt så tekyade bordsknivar / de hade rätt så tekyade bordsknivar)

35. Några maträtter, vid vilkas tillagning eld ej på något sätt kommit till användning, tycktes man ej ha haft

i trakten. När jag talade om t. ex. myllgröt, sade meddel.: "Blåbärsgröt köpte de ju. Det rörde de i rågmjöl och ^{men} köpte med med vänen. Blåbär var det ju gott om, och sedan var det ju ingen marknad med blåbär till att sälja." (Blåbärsgröt köpte de ju. De röds de i rågmjöl & köpte med vänen. Blåbär, va de ju gott om, & sen va de ju någon marknad med blåbär till att sälja).

36. Ingen av de under denna punkt nämnda el. liknande sädes kände meddel. till.

37. Välling (välling, -or, m.).

38. Någon särskild beteckning för 'bunn, dalg, välling' kom man ej på. Meddel. erinrade endast om den kända ramsan om vällingflockerne. "Och de ^{den} gamla vällingflockerorna de sade ju: Blå välling ser silt, bälghunden kom hem." (Och de gamla vällingflockerorna

de sä ju: brá välling, sú sil, bärg-
hanna kánn hém).

Klump: välling eller gröt? "Det var ju
klump, det hade klumpat sig." (Ja va
ju klump, da hads klumpat sig).

Hinna på välling eller gröt? "Det blidde
snärkor" (es snärkor). Och somma de tyckte
snärken*) var god, och somma de pe-
tade undan den. För det var att äta 2 et
fat allihopa. (Ja breds snärkor. a
söma de tyckte snärken va gör, a
söma de petads undan den. ja da
va te äta 2 et fat allihopa). I et
senare sammanhang sade dock meddel:
"Vällingen den fick man då öra till sig
på var sin tallrik." (vällingen den fick
en da ssa te se på va sin tallrik)

*) Tyd. ty två skilda former, dels en pl-form o. dels en sg-form.
(märk.)

39. "Vattenvälling (med irispot mjöl). Det gick
 åt mer mjöl till vatten än till om de hade
 råd till att koka med mjölk. Lite salt
 hade de väl i den." (vattenvälling. De gick
 åt mer mjöl till vatten än till om de
 hade råd att koka med mjölk. Lite
 salt hade de väl i den). Vad för sorts mjöl
 använde man till sådan välling? "Det var
 väl kornmjöl, för det var ju kornmjölet
 som de såg." (De var la kornmjöl,
 för de var ju kornmjölet, som de
 såg.)

Välling av vassel: vällevälling (välla-
 välling, m.).

Bråkade man koka välling på björklake?
 "Inte välling men dricka. Bevara oss väl,
 det bråkade de i björkarna för så."
 (Inte välling men dricka. Bevaras väl,
 de bråkade de i björkarna för så.)

Björksaffren kallades björklag (björka-
lag, m.). Och lömlag det var väl för-
nämmande. De kallte kaffe på knallar
(rostade degkulor) ^{och} råg, och så fick de en
tesked lömlagsirap: "Ja lömlag
da va la fondinans. de kallte kaffe
på knåla a råg, a sa fick de teje
lömlagsirap i").

"Dricksvätting det var väl en riktigt
viktig råds vid jularna (vis man hade dricka).
Men det där köpedrickat blir väl ingen
god vätting av." (Dricksvätting da va
la en riktig vanti råd ve jularna.
man da da försödrickat ber la
man gör vätting a)

40. "Inte brödvätting det jag vet." (inte
brödvätting da jag vet).

"Enbasmos det var (ritunt), så man
ät det som soppa" (enbasmos da

vå, sa en åt st som sopa). Men det kallades varken soppa eller välling utan 'mos'.

"Ejert hade de i regel korngrön i vällingen, och det var det vanliga till dagvard (frukost) i slättertiden paltbröd och fläsk och mjötkvälling. Se det var inget att ka fel på." / Vid de hade de i regel korngrön, välling och de var de vanliga till dåvarande i slätteren, paltbröd och fläsk och mjötkvälling. Se det var inget att ka fel på).

"Samma kallade det potatisvälling vi kallade det potatis-soppa, men det var på fläskspad och med potatisbitar och (lit.) rotbitar." / Samma kallade det potatisvälling, vi kallade det potatis-soppa, men det var ju på fläskspad och med potatisbitar och rotbitar.

Hade man ngn välling, som kallades 'syräpplevälling'? Det var sötäpplen. Det skär de i
 utav färskan äpplen i mjölkvällingen
 (de var sötäpplor, de skär de i utav
färskan äpplor & mjölkvällingen). Sura
 äpplen - kunde man ej använda tillsam-
 mans med mjölk, ty då skär den sig.
 Man kalle i stället "fruktsoppa med sura
 äpplebitar och päronbitar och körsbär
 och korngrön." (fruktsoppa med sura
 äpplebitar & päronbitar & gäsbär
 & korngrön).

När man kalle opp mjölk, då kunde
 man slå i en te kopp dricka, och det
 kallades drickesmjölk. (När en kalle
 opp mjölk, då kunde man slå i en te kopp
dricka, & de kalltes drickesmjölk).
 Man kunde också vispa i ett ägg
 i mjölk och använda detta som

välling. "Det kallades äggnmjölk
(ägarnmjölk, f.)

Man hade en sorts välling som man kallade dänkvälling (dänkvälling, m.) eller stänkvälling (stänkvälling, m.). "De hade mjölk till spår, och sedan rödde de ihop bra fjödet utav mjöl och mjölk, och så tog man det med vispen och dänkte i det." (de hade mjölk till spår, a sedan rödde de ihop bra fjödet utav mjöl a mjölk, a så tömde man vispen a dänkte i't)

42. "Och dricksvällingen (nr. 42:) den kallade de barnsölsvälling" (a dricksvällingen den kallade de barnsölsvälling). Den gavs åt barnaföderskor men i på nigon bestämd dag. "Det var väl, så snart de fick veta händelsen" (de väla sa snart de fick veta händelsen). "När

barnen skulle döpas, då skulle de ha en grötskal med sig, fadderkalas.
(na bärna skulle döpas, då skulle de ha en grötskal med sig, fadderkalas).

B. Gröt

Gröt (gröt, -ön, m.). Gröten äts med grötdopp (grötadöp, b.s. - - -st, m.). Detta utgjordes vanligen av mjölk. "Det var när äta i ett fat tillhoppa. Och för då hade grötdoppit i ett fat mer. Och det gjorde otsamma ^{om} ~~och~~ de hade leijfolk. Men hemma där fick vi ha var öta dopp. Och på Kalaserna får, då satte de bora fram ett par tre glas på bordet att dricka ur, och sedan fick de gå fram allihopp och dricka ur ^{de} där glaset." / De var te

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Fgl. M 81

äta. et fät älhöpa. a för da had
 de grötadöpst, et fät mä. a de jods
 dasäma, som de had lijöfölk. man
 hema de fek v ha vä sét döp. a pa
 kalássora för da sats de f bäla främ
 et pä trö gräs pa böt te dricka
 a san fek de ga främ älhöp a
dricka u de de gläsa).

"Om vintrarna, när de var mjölklösa
 på torpstälarna, då doppade de gröten
 i sirapsvatten. De tog lite kräsammis
 i hän med." / om vintra, na de va mjölk
lösa pa torpstälarna, da döpa de
gröten i sirapsväten. de to lite
kräsammis i t mä). - han had i vintrarna!

han kunde säga om särskilt stadig
 gröt: "han var så tjock, så de kunde
 äka skridsko på den på grötfatet"
 / han va så tjock, så de kunde äka

skrivet på'n på grötafätet). - "Det var som bara klister, om man var fri tunn." (da va som bäl(?) klister, om han va' ja tunn)

45. Man kokade ej gröt på strömmingsrepa, ej heller på kärnmjölk. "Men de kunde loppa gröten i kärnmjölk." (man kunde också döpa gröten i fermjölk).

Gröt kokt på vassle kallades våtlegröt (vållagröt).

46. "Svart gröt eller mjölkgröt det var den vanliga vardagsgröten på rågmjöl och vatten." (svart gröt als mjölkgröt da va den vanliga vådagsgröten på rågmjöl a vatten)

Fanns det någon blågröt? Se det var den där blåbärgröten. (se da va den da blåbärgröten), sid. 39. "Det är som jag hade för mig, att de kokte gröt på

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

okelbär, men blandade i brödet (okelbär),
 vet vet jag, att de gjorde. "Ja de som ja
 hade för mig, att de kokte gröt på okel-
 bär, men blandade i brödet de vet ja,
 att de gjorde).

För i tiden förekom ej gryngröt som
 vardagsrätt.

Vit gröt (vitor gröt) kokades i regel
 på risgryn och mjölk. Men därmed kunde
 också (särskilt i äldre tider) menas gröt av
 korngrryn och mjölk. "När de kokte
 den lite god på mjölk, då kallade de
 den vit gröt med. Annars kokades den
 på vatten och mer litet rågmjöl. Då var
 det korngrynsgröt." "Ja de kokte den
 lite god på mjölk, då kallade de den
 vitor gröt med, annars koktes den
 på vatten och mer litet rågmjöl. Då var det
 korngrynsgröt).

"Det var räta grötmyölet de mål på de där stevallorna. Det skulle vara så gott, så det revs i halsen." (De var räta grötmyölet de mål på de där stevallorna [egna stevallor som i någon länk på ägorna]. De skulle va så gott, så de revs i halsen).

'Närgröt' oländ.

Rärrivna potater kunde de ha i mjölgröten. Och den kallade vi för ragggröt (jfr raggmunk!). Och den här var redigt god. Ja, jag har ju alltid varit stolt efter (= tolig; stormförtjust) födare.

Rärrivna potater kunde de ha i mjölgröten. Och den kallade vi för ragggröt. Och den här var redigt god. Ja, jag har ju alltid varit stolt efter (ja)

Meddel. visste ej, att man haft gröt te renns (d.v.s. härjörning) vid vanliga kalas,

men de ansåg det sannolikt, ty man
brude komme med så mycket. "De
brude med sig brödukor till köksperson-
len och drickspengar, jaa då, de fick
si f mycket så." (de brude med sig brö-
kakor till kökspersonalen a drickspen-
gar, jaa då, de fick så mycket så).

"Och när de reste Lakstolarna på et
bygge, då skulle de gå med gröt. Och det
gjorde de så grant med kanel, sägar och
yxor. Det var det som dugde. Det var vit
gröt. Det fick de väl äta för full styrka
i många dagar (ty det kom gröt från många
länder)" (a när de reste Lakstolarna på et
bygge, då skulle de gå med gröt. a de
gjorde de så grant med kanel, sägar
a äkssor. de var de som dögde. de var
vit gröt. de fick de ha äta för full
styrka i många dagar).

"Så var det flytgröt. Den han skulle vara färdig och stå i spisen, när de kom till stället." (så var de flötgröt. sedan han svalt va färdig a stå i spisen, nå de knim te stället).

Till barmdop skulle man också ha med sig en grötskål. Se sid. 46!

F. Palt.

Ordet är levande i milet. Därmed menas endart blodpalt. Se utförliga anteckningar i mitt svar å fol Brödet etc. sid. 96-97!

Kroppkakor gjorde man ej förr.

"Man brukade göra mäljebroöd. Man sichte brödet i flott och hällde på vattnet och lade på ett lock, så blidde det så mjukt, så det det blidde ju redigt lent det. När de blidde gamla och tandlösa och brödet

blidde härt, du gjorde de möjlebröd, och
 mycket soppade de det: kaffe, hela
 spiltkummarna fulla. (m bruket
 göra möjlebröd. en stekt bröt 2
 fröt a helder på väton a la pa et
 löt, sa bredt de på mjukt (!), sa
 de bredt ju riddit lēt de. na de
 bredt gamba a länalisa a bröt bredt
 brät, sa jo de möjlebröd, a mör
 söpads de ^{bröd} tor kaffo hēt spiltkumma
 fulla) - "man hade stekt färsk till"
 (m hade stekt färsk te). "De
 hade stekt färsk före (intepannan),
 så de hade got om färskflätt." (m
 hade stekt färsk föro, sa de hade got
 om färskaföt).

G. Pannkaker

Pannkaker (pänskäker, ob. pl. --- or, f.)

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
 ÖGL. V. RYD
 Frgl. M 81

tycktes vara levande även i de äldres språk.
Se f. ö. mitt m. i fol. Brödet etc. sid. 41-42 o. 96!

52. Pannkakor användes ej med en kast
utan om den användes, så var det med kniv.
Men det var snarast raggmunk o. dyl. "Det
som gick under ^{benämningen} ~~samma~~ pannkakor
och bakade de allt i ugnen (i brödpannor)
(De som gick under ^{benämningen}
pannkakor de bakade de allt i
ugn). — "Raggmunk den bakade
de på spisen" (Raggmunk den bakade
de på spisen), varvid man använde
s. k. minnepanna (mjölkpanna,
se s. 4.) Jfr. s. 31!

Årtujäl användes aldrig.

Ej heller hade man oxelbär i pann-
kakor. Jfr. s. 48, 49!

Fällvatt (-vatt) det var väl det äldre

förnämsta. Det var när de hade östat, när de hade lagit ut plattan, då skär de vatten med kärnjölk, eller hade man ringt annat, ädricka duga, men det var inte så bra. Och det de då skummade är det var vällvattile. "välsvälts de va ha de äls förnämsta de va, na de had östat, me de had tagit ut platta, då skär de vatten med kärnjölk, äls had en ringt annat, sa frk ädricka duga, men de va inte sa bra. ä de de då skummade ~~de~~ ä de va välsvälts). Den äls, som den var. Ville de ha den extra god, kunde de stri på kanel och socker.

14. Loppa.

Loppa (söpa, b. s. söpa, f.) bydes

ha varit ett gammalt ord. Det förekom ofta
i sammansätningar som frukt-soppa (frukt-
söpa), jordpin-soppa (jörparasöpa),
färsh-soppa (färsh-söpa).

"Lupesmat det var sådant, som de
kollte på sozel." (Lupesmat de va
våi sånt som de kollte på söjoh).

"Lid det var spät, inte när det kunde sä-
tängt, så man skulle äta det. Då hette
det soppa." (Sö de va spät, inte na
da kunde sä länt, så en skulle äta t.
sa hette de söpa).

Klump det va stora klumpar, som de
lade i köttsoppa." (Klump de va stora
klumpar, som de lä r jötsöpa).

Den gjordes av mjöl och mjölk. "Den an-
vändes allt i vardags." (Den används
allt r vädas). Den kokades ej för sig
utan lades direkt i soppan och fick

Jv s. 67!

Jv s. 69!

koka där.

57. "Sluring kunde de kalla det, om det var dåligt, och bljert sade de, att det var bara blaskel." (sluring kunde de kalla't, som de va dåligt, a håla på de, att de va bara blaskel).

"Faster i Hylte tror sade, att det var vikt (när det var halvort) / faster i Hylte tror på att de va vördel, men meddel. visste ej vad de riktigt gamla sade.

"De sade allt simmigt för mig." / De på allt simigt för mig).

58. Meddel. kunde ej erinra sig något som kunde motsvara t. ex. det moderna ordet 'soppötter'.

59. Man kände ej soppa på inälvor av slaktat kreatur. — Ordet 'kälsoppi' förekom ej. "De kallade det bara käl." / De kälads't bara käl). Wätel / vässel - käl

det är väl en gammal rätt. (^{mätts-}~~småttol~~
 kål de a la en gammal rätt).
 Sötsoffa kallade man också bara rätt
 och släta ärtor (ärtor). Till den hade
 man som nu fläsk.

60. Vad som fr. kallar 'battersoppa'
 "det var som den där vanliga potatissoffen,
 fast de hade sat till lite mjölk däna
 (= där). / De var som den där vanliga
potatissoffa, fast de ha sat till lite
 mjölk däna, utri: fr. menas meddel. "Ford-
paionvälling (jörpseravälning) var nog
 det gamla namnet på potatissoffa, tillde
 meddel.

Da här också talades om 'snuta', vari
 bl. a. ingick klumpar av havregryn, sate
 meddel. "Det kan väl rätt inte vara
 längre än ifrån skelshiftet, som
 de började med några havregryn."

1) Da kan la päl into vä lätys en
yfra pälstift, som de börjda ma
nara hävragrym).

7. Förel ej omnämnda maträtter av bär, bönor,
ärter, kål och rotfrukter;

61. 'Smultron och mjölk' kallades smultron-
mjölk (smultramjölk, f.), och på sam-
ma sätt kallade man en hallormmjölk
(hållormmjölk) och blåbärrmjölk (blåbärr-
mjölk). "Kräsmjölk ~~ett~~ var
kräsmmos eller surmos och mjölk."
(kräsamjölk de va kräsmmos eller
surmos a mjölk). Det användes till
potatis och ej som efterrätt. Och somma
de tyckte om att lägga en sked kräsmmos
i gröt-doppet." (a söma de tyckte om
te lägga en kräsmmos i gröt-doppet).

↳ det

"Körsormos det kunde de på vintern
 ta med sig åt stån och bli av med
 och torra körsbär och torra äpplebitar det
 kunde de slå och torga med." (Körsor-
 mos de kunde de på ~~vintern~~ vintern ta
 med sig åt stån och bli av, och torra
 körsbär och torra äpplebitar de kunde de
 slå och torga med). - "Såjō det var väl
 rakt ingen marknad på någonting
 (= avrättning el. pris), så jag vet de för till
 Norrköping och torgade (ob. bet.!)." (Älsjō
 de va ha rakt någon marknad på
 nånting, så ja vet de för till
 och torgade).

Har förvarades lingonmoull? "De kunde
 ju förvara det räslätt, som de sade, i
 ständor. Och se det stod sig väl utan
 sin egen surhet. Men till det mesta torka-
 de det allt i hittlar." (De kunde ju förvara det

rästöt som är så, i ständer, a m de
 stö sa la mta si egen särhet, men
 de de mästa kökad de i' ält i zälla).
 Men förr var de allti sura. Ibland söte
 man med kömlagssirap (koralagssirap).
 Man hade träständer (träständer, o. p. f.)
 "En gammal krossständer" (en gammal
 krossständer). "Dom där laggarna
 de hade allti att göra förr i tiden." (dom
 de laggarna de hade ält a göra förr i
 tin).

62. Bondböror var olända förr i tiden.

63. "Lockerärter det är de älmintons
 likes gammalt som jag." (sakerärter
 de a de älmintons likes gammalt
 som jag).

De vanliga ärtorna var kokärterna

Man stötte även krossen med en
 riststampartöt.

(^{-ä}krökätora).

- Vilka hjälpmedel använde man sig av, när man rensade ärtorna? "Det tog man en handduk runt en tallrik (så att handduken bildade liksom en handtag ^{under} ^{och skakade} tallriken) och rallade dem (d.v.s. rullade ^{dem} lite fram och tillbaka på tallriken med denna något lutande, så att ärtorna samlade ner) i en bunke eller något. Se då blivde lötter på handduken." (De tö en handduk runt en tallrik & rallade dem i en bänk eller något, så de blö lötter på handduken).

Släpärter: e. dyl. var okänt.

Som tidigare nämnts, använde man sig av smygöl i byorden.

84. Vitkål det har ju varit, så länge jag minns. (vitkål da ha ju väl, så laga ja minns), men endast denna

kiälsort. Han behandlades vilkilen vid matlagningen. "Han skars i strimlor och bryntes, och så var det att liälla på kötspad." (han skars i strimlor a bryntes, a så var da te hela på zätspar).

"Käldolmanpr.) det gjorde de allt när det skulle vara kalas." (skädska (!) da gödsda allt, na da sults va kalas)

"Lurkäl (det, har jag aldrig smakat eller sett, men hört talas om den det har jag." (smäkat ha ja älor smäkat als sit, män hot talas smön da häi ja)

Detta var de enda maträtter av vilkäl, som meddel. kände till.

Rovor hade man, såvitt meddel. visste, aldrig använt till matlagning.

66. Kälrätter kallades endast rötter (rötter). För hjälpen (kälphantor) =

2 vitkåleplanter, och rotplantor (röta-
plantor) = kålrotsplantor.

Man hade g. någon särskild 'rotsoppa'. De
hade rotbitar i köttsoppa, och var
köttet färskt, då kallade de det färsk-
soppa. Annars var det väl mest potatis-
soppa eller (äldre) jordpäronsoppa *)
(de ha rotbitar i götsoppa, och
götet var färskt, då kallade de det färsk-
söpa. Ännu var de ha mest potatis-
söpa eller götpäronsöpa). Det ingick näm-
ligen g. enbart rotter i dyra söppa. Dessa kunde
lättast utelämnas. Men först och främst var
det potatis och morötter i soppa. "Och var
det klimp, då hade de väl inte i några
potater." (då var de klimp, då ha de
färska inte i våra potater), g. ens i färsk-

*) Detta är alltså gammal söppa, som ännu
kallas 'köttsoppa', resp. 'färsksoppa'.

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Fgl. M 81

roppa.

Rotmos (av sammansatta rötter och potatis) kallades rotstamp (röta-
stamp, m?)

67. Potatisskal: (jordpäronskal [jöt & pära-
skal, päraskal). Skala jordpäron
(skala jöt pära) el. skala potatis*1
(skala potätor). - Ej någon beteckning
för skalat potatis - Ej olika beteckningar
för 'räskala potatis' och 'skala koht potatis'.
Man kunde kniva åt skala med.

Räskalat potatis kallades röskpo-
taler (röskpotätor). Medvet. fiktiva
namnet så, att "man måste röska
(= skaka) dem i grytan, när de var kokta,
för då sag de så mjöligen och fina ut."
[en måste röska dem i gryta, va

*1 Obs. aldrig potätor!

de va kökta, fe da sa de sa mjöta
a fina nit).

Sofall, som blev vid rensning eller
skalning av potatis, kallades endast jörd-
påransket (jörd påranskåh / el. påranskåh).

Potatis stektes på glöden endast för
no skull.

Potatismos kallades jördpåransstamp
(jörd påransstamp, m? el. n?).

De kunde göra piroubullar med färdig
(de kunnas göra pårabiula med färdig
av riven kokt potatis. Men man gjorde
aldrig potatispudding.

Oppstuvade potatis / öpstuvade po-
tatis / har redan nämnts, sid. 17 o. 18. När
de då kunde stekt i flödet, då slog de på
lite mjölk, så de blidde lite mjukare,
så de inte blidde så skarpiga, som
när de bara är stekta / med de (potatisarna
- " - bitarna)

De hade stekt i fjället så blev de på
 lite mjölk, var de bred' lite mjölkens,
 så de var bred' sa skivorna, som na
 de baka a stekta).

F. Köttmat.

68. Köttmat (= kött o. fläsk) kallades
 med ett gemensamt namn för sogel
 (søgel, n.), aldrig 'mat'. — Bulja, i vil
 ket kött eller fläsk saltades, kallades för
sogelkar (søgelkär, o. s. g., n.), äv.
saltkar (saltkär). Ibland kunde kött
 o. fläsk saltas i samma kar. "Det var ju som
 hushållen var till." / De var ju som hūs.
 håla var till)

"Det var bevis på en dålig husmor, som
 inte fick soglet att räcka ihop." / De
 var bevis på e dåre hūsmod som

intet pek på det de råkade råpa). Det skulle 68.
räkna ut - helt är.

69. "Gammalt sejt kött" (gammalt
sejt kött). "Starkt kunde de
säga, om det var sådant där starkt."
(slår zöt kunnas de säga, om de va
sant där starkt).

"Soppa i köttbitar" med ibland
potaterna det gick ju. (Soppa i zöt-
bita med blåa potaterna de gick ju,
~~från kött~~ för stuvning av potatis, p. 1. 66!

Fäskost användes för mycket litet i
det egna huset. Det såldes i regel.
Det förklarades för. "Det var ju för vår
tid. Vår farfar han hade ju varit ut
Norrköping med köttet där." (De va
ju för vår tid, varan farfar
han hade ju varit ut i Norrköping med
kötet där)

Hur använde man köttspad? "De fick äta det mera som säs, fick ösa till sig det på tallriken." / De fick äta't mera som säs, fick ösa te' säs't på tallriken. Vanligen användes det dock till soppa / söpa). Vid kalas dracks det som buljong med smörbollar till.

Jfr s. 56!

73.

N. Fläsk.

73. Fläsk (fläsk, -st, n.). Ordet tycks också kunna användas särskilt om det feta på ett fläskstycke. "Det var magert och inte så mycket fläsk på det." (De va m' ägst a' into samols fr' äst på t.).

74. Ett fläskstycke (et fläskstök, n.) "det var en slankig bit." / De va en slankig bit). Fläskvit (fläskavät, ob, m.), 9

mågot annat ord här för.

75. "Fläsk och bröd, i regel stekt, det hade de till skolmatväska åt ungarna." (fläsk o bröd, i regel stekt, de hade de till skolmatväska åt unga).

76. Sminkrokär / svinkröka, (o pl, m.) = revbensspjält. "De stöpte grynn och åt fläsk till." (de stöpts grynn o åt fläsk till). "Det stöpte de mycket (koosgryn) utav det där spadet åt med fläsk till." (de stöpts de mys utav de de spadet, åt med fläsk till), när grynen var mynkotta (mystöpta) och varma. Senare kunde de även stekas upp och äts även då med fläsk. "De stekte det i fläskflata" (de stekte det i fläskflata). Rätten Calcaides rita och till stöpta grynn (stöpta grynn).

L. Mat av hackad kött och inälvor.

71.

77. Korv / kørv, b.-n. -en, pl. b.-a, b.-a, m.)
tycks ej frickomma i annan betydelse än
riksspråk.

"Det var minsann inte för roligt att
stoppa korv." (De va minsann inte för
nöjet a stoppa kørv). Man stoppade för
tänd^{och} använde sig därvid av ett korvhorn
(kørvahörn, m.). När ett fjätter blivit
fullstoppat, då var det att "färsta igen
med en speta." / färsta yden med en
speta). Korvspetar (kørvaspetar,
ob, pl., f.) = korvsticker.

Man hade ingen särskild 'korvdag' och
'korvtid' utan man korrade efter höst-
slakten. "Det var på hösttiden, för det
 mesta blidde det nog i november det
där höstslaktet." / De va på hösta-

lin, för de mästa blödo de någ i november de der höstarläkret).

Pärnkörv (pärakörv) var kanske den vanligaste körven man gjorde. I den hade man kokt potatis. "Men maten han var rå." (man mätan han va rå). "Se lungorna hade man i pärnkörven. Och sedan skulle han stekas, när man åt honom." (se lungorna som hade en i pärakörven, a san smlo han stekas, mer en åt en). - Och sedan allt det där feta goda spadet, som blidde vid syltlakret det hade ju i grönkörven." (a san ältva de feta goda spadet, som blidde ve syltlakret, de hade de ju i grönkörven). - Potatis-körven den kallade de mycket hack-körv (potatis-körven den kallade de mig hålestkörv).

"Och sedan trubblade de och gjorde sig
/ = frivåhle sig på att göra, fastade och gjorde, gjorde
si gote de kunde) lite medvurst och fläsk-
korv." / a sedan trubblade a jöds sa
lita medvurst a fläskakorv).

"Och så hade de bastur på den tiden,
så de rökade korven, pärorkorven
och medvursten, och de rökade fläsk-
korven med. Sånt som de hade mer
i tate det gjorde de inte så." / a sa
hade de bastur på dän lin, sa de
rökade korven, pärorkorven a med-
vursten, a de rökade fläskakorven
med. sånt som de la när i lätes
de jöds de inte dä).

Grynkorv (grynkörv) med korn-
gryn i gjordes efter alla slags slakt
(alltså efter alla djur). "Det var inte lite mat.
(alltså korvmat i den fjuntom gryn). Levern

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

var ju det som skulle smaksätta det,
och sedan var det ju vad de kunde hitta på.
Och sedan allt det där feta goda spadet
som blivde vid syllakökiet, det hade
de ju i grynkörven. (Och va nån lilla
mät. levsra va ju då som suds
smaksätta, a san va da ju, va de
kunns hitta på. a san ält då da feta
goda spadet som blivde vid syllakökiet,
da hade de i grynkörven). Den måste
älas medan den var färsk.

78. Sylta (sylta, f.) kände medel.väl
fritt ända från sin barndom och ansåg
de ha frikommitt sedan gammalt. "Prens-
sylta och pullsylta det var jul-
sylta det." (presssylta a pullsylta
de va juläsylta da).

Det gjorde man allt kälsylta med.
Det var ju, när (helst) man slaktade en

Obs. betoningen anger obest. relativ betydelse!

kalv." / De god'on kär sitta mä.⁽¹⁾
 De vä ju, när en släktad en kärv).

79. Polsa var okänt; bygden, men nägonling
 liknande var lungmos (långmös, n.).

"Det var stöpta grogn med hjärta och lungor
 och sådant där utav kalv i" / De va stöpta
 grogn med jula & löjor & sant där utav
 kärv i)

80. "Det man hackade (köttet) med, det
 var en hack. De som var redigt slängda
 (shickligen) de kunde ha en i var näven."
 / De en hackade mä, de va en hack.
 de som va redigt slängda, de kunde
 ha en i var näven). — Den ho av trä,
 i vilken man hackade köttet, kallades
 en hacka (e hacka, obeg. f.).

81. Rantam (ranta, beg. f.) "Det var
 hela alltet" / Ranta de va hela alltet,
 alltså alla inälvorna, & bara de älvorna.

"De köpte räntor, och då skulle
bloden vara med." (De köpts räntor
& de sulas blån var med). "De tog den
(bloden) i en liten kittel" (de kör i en
liten gärl), när man samlade upp den.

M. Mat av blod.

83. Palt (palt, m.) ämftade endast blod-
palt. Angående palt, fetpalt, sveta-
pudding och paltbröd se mitt svar i
fr. Brödet etc. sid. 96-99!

84. Blodkorv (blåkorv) gjordes ej
mycket (och när den gjordes var det utan
feta), "för i regel gick fjälstren så
väl åt de annan korv" (för. regel
och fjälstren (?) så väl åt de
annan korv).

Blodmunk det bakade de allt utan

sådan din tur som smet, innan de hade
rett i för mycket mjöl." (Chömmörögk (m.),
de bäckade de allt ut som de tur som smet,
ina de hade rett i för mycket mjöl).

N. Maträtter, i vilka fett eller flötta ingick som
huvudsaklig beståndsdel.

["Färdaly det var inte bra till giss, utan
det var efter färdakten " (färdaly, de
va inte bra te giss, den de va ett
färdakta)].

87. Möjjetbröd (mögjögbrö, n.) se sid. 52 o. 53!

Panndoppa (pänndöpa, f? d m?) av
fläskflöt, mjöl o. mjölk samt ev. ett ägg.
Äts med bröd till. "Det var som ägggröra och
spenat, som man har nu." (de va som ägga-
gröra o spenat, som nu har nu). - Tog
man vären i st. f. mjölk, kallades det

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

sås (sas, m.) och användes di till
potatis, gräsås (gräsås, m.) med lok
till.

88. Brödskiva med flott på: flatt-
smörgås (flattsmörgås, f.)
If korningssmörgås (korsmörgås)

C. Förel ej behandlade slag av dopprätter.

Man hade inget särskilt namn på
brödet man "doppade i grytan", d. v. s. i kokande
fläskspad. "De doppade vad bröd de
hade att doppa i grytan med, mest
limpbröd" (de doppade vad bröd de hade
att doppa i grytan med, mest limpbröd)
vid julen. — *Ordningarna för detta dag är samma
och jag är från
Hovorn!*

P. Mat av sil.

Sill (sil, b. g., - avsil och silse, b. - - a, f.)

Accanten i pl.
foc. för vara akant
If förfes upp-
giftat i 18852

s. 46.

Binas Smörgås

På sommaren åt man mest spickenis
 (spikkissil, f.). "På vintern då stekte
 de henne mycket till potater." (på
 vintern då stekte de na mäs te
 potåtor). "De stekte henne på pannan"
 (stekpannan) / or stekte na på panna).
 Men man kunde också äta glödstekt sill
 (glöstekt sill). "Och svepa in henne
 i en papper och lägga henne på grävorna.
 När de papperet var kolat, då var hon
 färdig." (a svepa in'a i et papper a
 lägga na på grävorna. na da papperet
 va-kolat, da va ho färdig). - Och
 så söta krossen och lite gräddvalet
 (lite gräddaktigt, gräddmjölk) på det var
 gott till sill." (a sa söta krossa a lite
 gräddavälet på da va gott te sill)
 Det var ej vanligt att lägga sill på bröd.
 Man köpte hem sill från stan (Elsjö).

"De hade med sig en silbytta till stån"
(de hade med sig en silaböta till stån)
att köpa silen i. Men mycket delade de
ju en (sil)turma. (man mås delade
de ju i turma) ett par böcker t. et.

9. Mat av ägg.

Äggen dom skulle de fäkta och
sälja. (dga dom skulle de fäkta
o sälja) varfi de ej användes mycket
i det egna hushållet. "Det var om de
kockte äggrova till söndagsmornarna,
och så kockte man ju till påsk." (da var, om
de kockte äggrova till söndagsmornarna,
o så kockte om ju till påsk). "Och så fide
man ägg till (skol-)måtsäcke." (o så
fide om ägg till måtsäcke), kockte d. sketta.

Hårdkoka ägg "hörd till sällsyntheterna det

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81

är klart. (huds te pålygnheter
 och a. krät). Frilshon endast, när man
 had främmande.

R. Kryddor.

Krydda (kryjda; ob pl. kryddor, f.). Tydtes
 ej till annan betydelse än i rikesspråk.

Verbet 'krydda' verkade i varje fall ej vara
 så vanligt. "De lade dit det ändå!" / "De
 la dit st ändå).

Vanliga kryddor: salt (salt, n.), peppar
 (pepar, m.), kanel (kanel, m.). Trejd
 var det kryddpeppar (kryddpepar) man
 använde men ibland även starkpeppar
 (starkpepar). Lagerbärsblad
 (lägsbärsblä). "Ingefära det var
 kryddkryddor" (ingefära de va järks-
 kryddor). Senap var ej vanlig förr.

97. Han fick "stöta peppar i mortel"
(stöta peppar i möröl). "De hade
mycket (my. ofta, i stor utsträckning) malen-
mortlar, stora och vida." (De hade myg's
mårmmölla, stora a via).

98. Hur förvändes kryddorna? "Det hade de
kryddlädor trälädor med många
fäcke." (De hade de kryddlädor, trö-
lädor med många fäcke).

Meddelare: systerns änkefruarna
Lovisa Karlson, f. i Stenabo, V. Ryd 1877,
och Hulda Svensson, f. i Stenabo 1881, som bo-
satta i Anggården, V. Ryd. Både utfrågades sam-
tidigt. I regel var det fru Karlson som förde
ordet, men hjälpte ofta varandra på traven.

Upptecknat i V. Ryd i juni 1948.
Per Aggemark

ULMA 19554. Per Aggemark. 1948
ÖGL. V. RYD
Frgl. M 81